

Bożena Szewczul

"La consacrazione nell'ordo virginum. Forma di vita e disciplina canonica", Elena Lucia Bolchi, Roma 2002 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 46/1-2, 250-256

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

cja p. Gajda w zakresie literatury pomocniczej przedmiotu. Również pod względem formalno-metodycznym omawianej rozprawie przysługuje wysoka ocena. Dobrze zatem się stało, że opracowanie to będące rozprawą doktorską zostało wydrukowane. Szkoda tylko, że bez rozdziału ukazującego rys historyczny zagadnienia małżeństw mieszanych.

Sumując należy powiedzieć, że prezentowana publikacja jest cennym i ważnym opracowaniem. Ma wielkie znaczenie poznawcze i praktyczne. Napisana w sposób przejrzysty i czytelny, językiem bardzo zwięzłym i komunikatywnym, powołując się na bardzo bogate materiały źródłowe oraz opracowania, daje możliwość zapoznania się z jakże trudną i aktualną problematyką małżeństw mieszanych, ze szczególnym uwzględnieniem małżeństw osoby katolickiej z osobą prawosławną. Jest godna polecenia duszpasterzom, studentom teologii i kanonicznego prawa małżeńskiego, a także alumnom przygotowującym się do święceń kapłańskich.

Ks. Janusz Gręźlikowski

Elena Lucia Bolchi, *La consacrazione nell'Ordo virginum. Forma di vita e disciplina canonica*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002, ss. 446.

Ordo virginum (stan dziewic) to najstarsza w Kościele forma życia konsekrowanego kobiet, czyli życia całkowicie poświęconego samemu Bogu. Już w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich można było spotkać kobiety, które poprzez złożenie ślubu dziewictwa oraz rezygnację z małżeństwa pragnęły gruntownie naśladować Chrystusa i w ten sposób dążyć do ewangelicznej doskonałości.

Mimo że pojęcie *ordo virginum* nie jest czymś nowym w Kościele, to jednak nie występuje ono w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Sobór Watykański II na nowo wskazał wartość tego sposobu dążenia do ewangelicznej doskonałości, natomiast papież Paweł VI w 1970 r. zatwierdził nowy obrzęd konsekracji dziewic żyjących w świecie oraz obrzęd konsekracji mniszek. W prawodawstwie Kościoła powszechnego stan dziewic został unormowany w kan. 604 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wymienia on stan dziewic wśród innych form życia konsekrowanego tj. zakonnych instytutów życia konsekrowanego, świeckich instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz życia pustelniczego. Zapis kan. 604 przyjmuje zasadnicze treści obrzędu konsekracji dziewic z 1970 roku, a jednocześnie stawia wiele pytań dotyczących formy życia i dyscypliny kanonicznej stanu dziewic. Rodzi się wątpliwość, czy pojęciem tym Kodeks obejmuje tylko kobiety żyjące w kanonicznym stanie dziewic, czy również te konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych. Wątpliwość ta pociąga za sobą inną odnoszącą

się do relacji między *consecratio virginum* i profesją zakonną. Dyskusyjne jest też określenie kan. 604 §1: „Do wspomnianych form życia konsekrowanego dochodzi (accedit) stan dziewic...”. Stąd wypływa pytanie czy stan dziewic jest formą życia konsekrowanego i jaka różnica istnieje między stanem dziewic oraz formą życia konsekrowanego. Poza tym można postawić pytanie o pozycję prawną mniszki, która przystąpiła do *consecratio virginum* a następnie opuściła instytut lub została z niego wydalona.

Chociaż upłynęło 20 lat od kanonicznego uregulowania tej formy życia, to jednak te i inne pytania pozostają bez wyczerpujących odpowiedzi.

Problematyka *stanu dziewic* stała się przedmiotem badań naukowych E.L. Bolchi – przynależącej do stanu dziewic w archidiecezji mediolańskiej od 1999 r. – których wyniki przedstawiła w swojej dysertacji doktorskiej: *La consacrazione nell'Ordo virginum. Forma di vita e disciplina canonica*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Gianfranco Ghirlanda i obronionej na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Recenzowana pozycja została opublikowana jako 56-ta w ramach serii wydawniczej *Tesi Gregoriana – Diritto Canonico*.

Publikacja składa się z czternastu rozdziałów podzielonych na trzy części. Pierwsza z nich – najbardziej obszerna, obejmująca dziesięć rozdziałów – zatytułowana *Ponowny rozkwit starożytnej formy życia*, ma charakter wprowadzający w zagadnienie *ordo virginum*. W pierwszym rozdziale Autorka analizuje *excursus* historyczny dotyczący kobiet żyjących w stanie dziewic w Kościele pierwotnym. Początkowo dziewice konsekrowane żyły przy rodzinach, we własnych domach, a od IV wieku – szczególnie te, które nie mogły liczyć na pomoc rodziny – zaczęły zrzekać się i utworzyły wspólnoty. Stopniowo malała liczba dziewic konsekrowanych żyjących w świecie na rzecz tych we wspólnotach monastycznych, tak że w XII w. *ordo virginum* w swej pierwotnej formie zanika zupełnie, a obrzęd konsekracji dziewic zachowany został tylko w niektórych klasztorach mniszek jako celebrowana dodatkowa.

W drugim rozdziale – zatytułowanym *Zwrócenie uwagi na «consecratio virginum» w pierwszej połowie XX wieku* E.L. Bolchi ukazuje zjawisko powrotu praktyki – zwłaszcza we Francji i Belgii – obrzędu konsekracji dziewic, które zobowiązywały się do życia w dziewictwie *in saeculo* czyli bez wstępowania do instytutów zakonnych. Na tym tle przytacza też decyzję Kongregacji Zakonników z 25 lutego 1927 roku (*Dubium – de consecratione virginum pro mulieribus in saeculo viventibus*), która poprzez *nihil innovetur* wyraziła sprzeciw co do udzielania władzy dokonywania błogosławieństwa czy konsekracji dziewic kobietom żyjącym w świecie.

W końcowej części tego rozdziału, Autorka zauważa, że komentarze odnoszące się do powyższej decyzji Kongregacji podają w zasadzie jedno jej wytłumaczenie – troskę Kościoła, by konsekracja dziewic, które nie byłyby mniszkami nie

pomniejszyla szacunku dla życia zakonnego. Jednocześnie L.E. Bolchi spostrzeża, że wydane nieco później przez papieża Piusa XII konstytucje apostolskie: *Provida Mater Ecclesia* (1947) uznająca instytuty świeckie jako nową formę życia konsekrowanego w Kościele oraz *Sponsa Christi* (1950) regulująca klauzurę mniszek i rezerwująca *consecratio virginum* tylko mniszkom, wspominają pośrednio o konsekracji i stanie dziewic, dowodząc tym samym, że papież miał wciąż na uwadze kobiety wybierające *in saeculo* dziewictwo, jako sposób poświęcenia życia wyłącznie Bogu.

Przedmiot rozdziału trzeciego stanowią refleksje nad zagadnieniem *consecratio virginum* w latach 1950-1970, czyli między wydaniem konstytucji apostolskiej *Sponsa Christi* a opublikowaniem przez Kongregację do spraw Kultu Bożego nowego obrzędu konsekracji dziewic. Autorka, dokonując analizy materiałów przygotowujących nowy obrzęd, a także opinie autorów w tym względzie, bierze pod uwagę trzy aspekty jego rewizji: natura i nazwa rytu, warunki wymagane przy dopuszczeniu do konsekracji, zależności między konsekracją dziewic a profesją zakonną, przyznanie *consecratio virginum* kobietom nie należącym do instytutów zakonnych.

Zapoznawszy się z różnymi, często odmiennymi, opiniami autorów E.L. Bolchi ukazuje kwestię konsekracji dziewic w świetle nauczania Soboru Watykańskiego II. Temu zagadnieniu został poświęcony czwarty rozdział dysertacji. Autorka nawiązała w nim do Schematu przygotowawczego *De castitate, matrimonio, familia, verginitate* – nie był on przedmiotem soborowej dyskusji, a jego treści zostały włączone do innych dokumentów – następnie przeanalizowała treść soborowej Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, zwłaszcza jej 80 numer, VI rozdział Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*. Podsumowując swe badania w tym rozdziale konstatuje, że ojcowie soborowi podejmowali zagadnienie konsekracji dziewic, zarówno w odniesieniu do przeszłości jak i w czasach im współczesnych, ale nie wypowiedziano się wyraźnie co do *consecratio virginum* kobiet żyjących w świecie. Dopiero przy opracowywaniu nowego obrzędu konsekracji dziewic w 1970 roku przewidziano dwie formy konsekracji; osobno dla dziewic żyjących w świecie i osobno dla mniszek.

Rozdział piąty został poświęcony obrzędowi konsekracji dziewic, jego przygotowaniu, dekretowi promulgacyjnemu i samej uroczystości konsekracji, która powinna się odbywać w kościele katedralnym pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego. Przewidziane zostały również określone święta kościelne najbardziej odpowiednio dla dokonania konsekracji.

Przedmiotem rozdziału szóstego są wyjaśnienia Kongregacji do spraw Kultu Bożego na skierowane do niej pytania, które pojawiły się po promulgacji obrzędu

konsekracji dziewic. Dotyczyły one podmiotu przyjmującego *consecratio virginum*, relacji tego rodzaju konsekracji do profesji zakonnej oraz wątpliwości co do istotnych elementów i form obrzędów konsekracyjnych.

W siódmym rozdziale Autorka przedstawia refleksje autorów, dotyczące formy życia dziewic konsekrowanych, opublikowane w latach 1970-1983, a więc poprzedzające wydanie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Dotyczą one treści teologicznych obrzędu konsekracji; zależności między *consecratio virginum* a profesją zakonną i podjęciem rad ewangelicznych w instytutach świeckich; stanu kanonicznego kobiet należących do *ordo virginum*; ich związku z Kościołem partykularnym.

W rozdziale ósmym L.E. Bolchi omawia proces redagowania dwóch paragrafów kan. 604 KPK/1983 poświęconego *ordo virginum*. Na podstawie dyskusji konsultorów zamieszczonej w *Communicationes* – nad projektami tego kanonu, zawartych w Schematach kodeksowych – dokładnie opisuje poszczególne zagadnienia poruszane w trakcie dysputy, np. miejsce zamieszczenia kanonu dotyczącego *ordo virginum*, treść tego kanonu z wątpliwościami dotyczącymi użycia słowa *ordo* i *status*, relacji zachodzącej między *propositum* a konsekracją, rolą biskupa diecezjalnego w kierowaniu życiem dziewic konsekrowanych, zrzeszanie się dziewic. W rozdziale tym została też podana notatka *Dziewice konsekrowane w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Autorka przytacza m.in. fragment Katechizmu Kościoła Katolickiego dotyczący dziewic konsekrowanych i zatrzymuje się przy – jej zdaniem – nieprecyzyjnych określeniach w nim występujących oraz wynikających stąd pytaniach.

Dziewiąty rozdział nosi tytuł: «*Ordo virginum*» a stan życia konsekrowanego w komentarzach do kan. 604 od promulgacji Kodeksu z 1983 roku do IX Zgromadzenia zwyczajnego Synodu Biskupów. Na jego wstępie Autorka wyjaśnia, że literatura kanonistyczna tego okresu, dotycząca stanu dziewic, nie należy do obszernych i ogranicza się do kilku publikacji, nielicznych artykułów w czasopismach, krótkich informacji w podręcznikach i komentarzach do Kodeksu z 1983 roku oraz fragmentów encyklopedii i książek zajmujących się ogólnie zagadnieniem życia konsekrowanego. Celem rozdziału nie jest ukazanie powszechnego i kompletnego obrazu wyniku tych studiów lecz zastanowienie się nad kwestią czy w przypadku kobiet, które przyjęły *consecratio virginum* dokonuje się jakaś zmiana ich stanu kanonicznego i czy zmiana ta umieszcza je w stanie, który nowa legislacja Kościoła określa mianem stanu życia konsekrowanego. E.L. Bolchi, analizując wypowiedzi znanych kanonistów stwierdza, że ich interpretacje pozostawiają wiele wątpliwości i poczucie dużej niepewności co do tej kwestii. Niektórzy z nich są przeciwni zaliczaniu *ordo virginum* do stanu życia konsekrowanego ze względu na nie podejmowanie przez dziewice konsekrowane ewangelicznej rady ubóstwa i posłuszeństwa, tak

charakterystycznych dla instytutów życia konsekrowanego. W ostatnim zdaniu Autorka stawia pytanie o sposób odczytania kan. 604 na tle rozważań dotyczących kan. 207 §2 Kodeksu z 1983 roku, który mówi o stanie życia konsekrowanego bez żadnego odniesienia do instytutów życia konsekrowanego i przywoływania *explicitae* klasycznej triady rad ewangelicznych.

Ostatni rozdział pierwszej części poświęcony został zagadnieniu *ordo virginum* w nawiązaniu do IX Zgromadzenia zwyczajnego Synodu Biskupów obradującego nad tematem: „Życie konsekrowane i jego posłannictwo w Kościele i świecie” oraz posynodalnej adhortacji apostolskiej *Vita consecrata*. Autorka analizuje dokumenty przygotowawcze IX Zgromadzenia zwyczajnego Synodu, prace podczas obrad, następnie śledzi końcowe *Propositiones* w liczbie 55 przedstawione Ojcu Świętemu oraz zatrzymuje się przy posynodalnej adhortacji *Vita consecrata*, szukając wciąż odpowiedzi na nurtujące ją m.in. pytanie – którego nie wyjaśniły dotychczasowe badania – czy dziewice konsekrowane należące do *ordo virginum* przynależą jednocześnie do kanonicznego stanu życia konsekrowanego. Podsumowując treść tego rozdziału stwierdza, że żaden z tych dokumentów, a w szczególności adhortacja, nie dają zadowalającej ją odpowiedzi na postawione pytanie.

Druga część rozprawy nosząca tytuł: «*Consecratio virginum*» wśród innych konsekracji chrześcijańskich składa się z dwóch rozdziałów – jedenastego i dwunastego. Zostały w nich ukazane elementy wyróżniające konsekrację dziewic przeżywaną w *ordo virginum* od tej jaką realizuje się przez podjęcie rad ewangelicznych w instytutach życia konsekrowanego.

W pierwszym z tych rozdziałów zatytułowanym: *Konsekracja a stan życia konsekrowanego* Autorka zastanawia się głębiej nad zagadnieniem konsekracji zarówno chrzcielnej jak i tej przez profesję rad ewangelicznych, nawiązując do dokumentów i literatury okresu od Soboru Watykańskiego II do Kodeksu z 1983 roku. Następnie podejmuje to samo zagadnienie w odniesieniu do Kodeksu z 1983 roku i adhortacji apostolskiej *Vita consecrata* prezentującej najnowsze nauczanie papieskie nt. życia konsekrowanego.

Pogłębiwszy badania nad pojęciem samej konsekracji Autorka przechodzi w dwunastym rozdziale do omówienia rytu konsekracji dziewic z 1970 roku, śledząc wnikliwie słowa i gesty charakterystyczne dla ceremonii konsekracji. W dalszej kolejności, przywołując wypowiedzi autorów, formułuje własne przemyślenia co do połączenia *consecratio virginum* z przynależnością do instytutów życia konsekrowanego. Na kanwie rozważań dochodzi do wniosku, że zasadnicze przeznaczenie *consecratio virginum* dla kobiet żyjących w świecie nie może być rozumiane w taki sposób jakoby po przyjęciu tej konsekracji nie wchodziły one do stanu życia konsekrowanego. Zauważa też, że autorzy nie podejmują tego istotnego problemu lecz zajmują się przede wszystkim odróżnieniem formy życia dziewic od formy ży-

cia siostr zakonnych. A przecież – kontynuuje Autorka – życie konsekrowane nie ogranicza się tylko do życia zakonnego i na nim się nie kończy.

Zamykając dwunasty rozdział, E.L. Bolchi rozważa kwestię dopuszczenia mężczyzn do *consecratio virginum*. Po dość obszernym omówieniu problemu konkluduje, że obrzęd ten jest zastrzeżony wyłącznie niewiastom.

W części trzeciej pt.: *Forma życia właściwa dla «ordo virginum» i jej konfiguracja kanoniczna* omówione zostały elementy specyficzne dla stanu dziewic oraz obowiązujące uregulowanie kanoniczne tej formy życia.

Rozdział trzynasty rozpoczynający tę część rozprawy stanowi próbę określenia cech fundamentalnych życia właściwego dla *ordo virginum*. Autorka próbuje ukazać je według trzech kryteriów: poprzez rozpoznanie charyzmatu i duchowości właściwej dla dziewic konsekrowanych; ukazanie wymogów ich poświadczenia; wartości udziału dziewic we wspólnocie Kościoła. E.L. Bolchi przez pewną analogię do charyzmatu i duchowości instytutów życia konsekrowanego kreśli ogólny zarys duchowości i charyzmatu dziewic konsekrowanych, akcentując wolność i oryginalność w tym względzie poszczególnych członkiń tego stanu. Podkreśla rolę samotności w ich życiu i brak wsparcia ze strony stałej wspólnoty z jednej strony, oraz wartość zjednoczenia z Bogiem we wspólnocie Kościoła z drugiej strony. Szuka równocześnie sposobów pełnienia służby Kościołowi jako zasadniczej misji dziewic konsekrowanych.

W ostatnim, czternastym rozdziale dysertacji E.L. Bolchi przedstawia aktualne unormowanie kanoniczne formy życia właściwej dla *ordo virginum*. Omawia wymogi stawiane przyjmowanym do *consecratio virginum*, obowiązki dziewic konsekrowanych, troskę pastoralną o *ordo virginum* ze strony biskupa diecezjalnego, relacje między konsekrowanymi na polu diecezji i między diecezjalnym, zrzeszenia dziewic konsekrowanych, zmianę formy życia konsekrowanego i dyspensę od obowiązków wypływających z *consecratio virginum*.

Całość pozycji zamyka *Zakończenie* (s. 411-416), *Wykaz skrótów* (s. 417-420), *Bibliografia* (s. 421-437), *Indeks autorów i Spis treści*.

Celem studium przeprowadzonego przez E.L. Bolchi było ukazanie wartości *ordo virginum* jako daru danego przez Chrystusa Kościołowi oraz historycznego rozwoju tej instytucji. Autorka próbuje z dużą wnikliwością rozwiązać problemy i niejasności tego rodzaju życia znane jej z doświadczenia i własnych refleksji. Sprawia to, że recenzowana pozycja z pewnością przyczyni się do dokładniejszego poznania zasad życia dziewic konsekrowanych we współczesnym Kościele, a tym samym ukáže wielu kobietom, pragnącym gruntowniej naśladować Chrystusa, jeden ze sposobów poświęcenia Mu swego życia i służby Kościołowi. Książka może również okazać się bardzo użyteczną w przypadku kobiet już konsekrowanych i przynależących do *ordo virginum*, szczególnie jej rozdziały dotyczące duchowości,

charyzmatu i obowiązków dziewic konsekrowanych, które posłużą pomocą dla doskonalszego przeżywania ich własnej konsekracji.

Należy również zwrócić uwagę na aktualność prezentowanego tematu w życiu Kościoła w Polsce, bowiem w ostatnim czasie pojawiły się dziewice włączone do *ordo virginum*, który – pomimo różnych nurtów sposobu bycia we współczesnym świecie – nie stracił na aktualności i jest wciąż na nowo odczytywany.

Pewnym mankamentem recenzowanej pozycji jest chronologiczne podejście do zagadnienia *ordo virginum*, przez co Autorka nie uniknęła ciągłego powracania, często w sąsiednich rozdziałach, do tych samych zagadnień typu: przynależność członkiń *ordo virginum* do stanu życia konsekrowanego, relacji *consecratio virginum* do profesji zakonnej etc. Wydaje się, że korzystniejszym rozwiązaniem byłoby poświęcenie poszczególnym problemom oddzielnych rozdziałów dysertacji.

Konkludując należy podkreślić, że publikacja E.L. Bolchi jest pierwszą naukową próbą opisu kanonicznej struktury *ordo virginum* i może stanowić dobry początek dla kolejnych opracowań nawiązujących do tej problematyki. Należy sobie życzyć, aby ta tematyka również w Polsce stała się przedmiotem badań naukowych i osobistych refleksji prowadzących do nowego rozpoznawania znaczenia *ordo virginum* w życiu współczesnego Kościoła.

Bożena Szewczul